

УДК 378

Наталія КУШНІР

викладач Кропивницького будівельного коледжу,
м. Кропивницький, Україна
e-mail: natalochka140387@gmail.com

САМООСВІТА ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті визначено сутність поняття «самоосвіта» в педагогічному аспекті та обґрунтовано його зміст у контексті реалізації умов формування професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Досліджено роль самоосвіти в процесі підготовки фахівців в умовах науково-технічного прогресу. Вказано напрями активізації самоосвіти з метою мотивації саморозвитку студентів.

Ключові слова: самоосвіта, smart-суспільство, smart-освіта, smart-професіонал, підготовка фахівців, пізнавальна самостійність, саморозвиток, професійний розвиток.

В умовах глобалізаційних змін, які впливають із динаміки трансформації українського суспільства, сформувалась пріоритетна роль освіти, вектором якої стали становлення та розвиток індивідуальних здібностей, інтересів, професійної компетентності, поглиблення теоретичних знань та практичних умінь і якостей майбутнього фахівця.

Серед сучасних досліджень проблема організації самоосвітньої діяльності студентів різних спеціальностей, її змісту та методів знайшли своє відображення в роботах В. Андреева, Р. Броннікової, Н. Бухлової, П. Гальперіна, Ю. Зіятдінової, Т. Каткової, В. Лебедевої, З. Лук'янової, О. Малихіна, І. Наумченка, Н. Ничкало, Л. Рувінського, С. Сисоевої, а також зарубіжних дослідників: К. Вайлда, А. Краппа, Ч. Левеск'ю, П. Ненігера, Х. Марша, Р. Райана, Л. Станека, А. Цуельке та інших.

Метою даного дослідження є визначення самоосвіти, як педагогічної умови формування професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Результатом розвитку суспільства, в контексті інформаційно-технічної революції в світі, стало формування соціального феномену «Smart-суспільства». Вивчення особливостей взаємодії людини і освіти в Smart-суспільстві взяло свій початок з теорії технократичної культури, як синтезу раціональних методів і процедур технічного знання у поєднанні із соціокультурними особливостями, суспільнонеобхідними для управління інформаційно-високотехнологічним науково-технічним прогресом, що характеризується диференціацією і спеціалізацією соціальних інститутів, високим рівнем промисловості науки і техніки, економіки, урбанізації, відкритою системою мобільності [6].

Метою Smart-освіти є забезпечення майбутніх фахівців необхідними навичками для реалізації успішної професійної діяльності в умовах цифрового суспільства та розвиненої економіки, організувавши активний обмін досвідом та ідеями, персоніфікацію курсу в залежності від його завдань і компетенцій суб'єктів навчання. Крім цього, Smart-освіта бачиться легко керованою, як із середини закладів освіти через гнучкість навчального процесу, так і ззовні, тобто постійно живиться зовнішніми джерелами. Такими навичками, на нашу думку є самоосвітня компетентність та здатність до саморозвитку. Продуктом Smart-освітнього процесу є трансформація «професіонала-виконавця» в «smart-професіонала» (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 – «Матриця-характеристика smart-професіонала»

Компетентність «smart-професіонала» як інтегративна властивість особистості, відображає його рівень інтелектуального розвитку, професійні вміння й навички, особистісний досвід і освіченість, прогностичність мислення, прагнення

саморозвитку, самоосвіти як динамічного розвитку суб'єктних компонентів професійної культури.

За таких умов, змінюється зміст кваліфікації майбутнього фахівця у самій своїй суті: зростає роль соціально-психологічних і особистісних факторів та здатності людини до самоосвіти й саморозвитку, самоконтролю і самовдосконалення. Видозмінюється розуміння поняття освіченості, яка є не просто певною сумою знань. Вона включає в себе методологічну підготовку, комп'ютерну грамотність і певний рівень інформаційної культури. Одночасно «формується і нове поняття «третя грамотність»: культура спілкування, естетичне виховання, широка інтелектуальна діяльність, яка характеризує загальну культуру людини» [1, 84].

Сучасні вимоги до самоосвіти в галузі економіки та національного господарства, обумовлені необхідністю повноцінного функціонування наступних функцій фахівця:

- інформаційної (задовольняти потреби спеціалістів економічної галузі в отриманні знань про досягнення в економічній науці та інноваціях, про передовий вітчизняний та зарубіжний досвід);
- навчальної (організації та здійснення освітнього процесу в закладах підвищення кваліфікації, обмін досвідом);
- дослідницької (проведення наукових досліджень та експериментів);
- експертної (наукова експертиза програм, проектів, оцінка необхідності, обґрунтованості законодавства).

На єдиному загальноєвропейському освітньому просторі прослідковується чіткий взаємозв'язок та взаємозалежність цілей вузівської та післявузівської безперервної освіти, спрямованих на перехід до парадигми «освіта впродовж всього життя» (Концепція LLL (lifelong learning)), як сателіта Smart-суспільства.

З огляду на те, що основним ключовим вмінням стає здібність людини здійснювати пошук нових знань та розвивати нові компетенції без підтримки з боку формальної освіти, на нашу думку, тільки конвергенція різних типів навчання вирішить питання втілення в життя концепції LLL. Тобто завдання закладу вищої освіти є створення необхідних педагогічних умов формування самоосвітньої компетенції, як елемента професійної культури майбутнього фахівця, із застосуванням зберігаючого типу навчання через засвоєння фіксованих поглядів, методів і правил для вирішення типових задач, та інноваційного – для формування здібностей до оновлення, пошуку проблемних питань та їх рішень.

Аналіз наукових поглядів (табл. 1.1), дав змогу нам зобразити схематично зв'язок між дефініціями «освіта», «самоосвіта», «самостійна навчальна робота», як складових «професійного розвитку» та зобразити цей взаємозв'язок схематично (рис. 1.2.).

Нам імпонує розуміння самоосвіти науковцем С. Рубінштейном, який підкреслює, зокрема психологічний її фактор, який включає в себе мотивацію, неперервну потребу у знаннях та вміння працювати з різними джерелами інформації. Важливу роль відіграють способи самоосвітньої діяльності, використані особистістю на шляху до отримання нових знань [5].

Категорійні ознаки цілезумовленості та систематичності самоосвіти, вказують на її особистісно скерований характер, що означає її здійснення через самостійну роботу для досягнення цілей, поставлених іншою особою – викладачем; в ході самоосвітньої діяльності – відповідно до задумів самої особистості.

Необхідно підкреслити принципову відмінність між самоосвітою та самостійною навчальною роботою, яка полягає в тому, що в ході першої, особистість виступає суб'єктом своєї діяльності у досягненні самостійно визначених цілей, а в ході другої, в умовах закладу освіти цілі перед особистістю ставить викладач. Подібним в цих двох категоріях є прагнення особистості до саморозвитку та самореалізації.

Сучасні вимоги до фахівця на перше місце ставлять систематичну самостійну роботу з розвитку із першочерговим завданням максимального використання творчого потенціалу фахівця, як складника професійної культури. Відмінною

Таблиця 1.1 – «Узагальнення наукових поглядів категорії «самоосвіта»

№ з/п	Автор	Визначення автором категорії «самоосвіта»
1	А. Айзенберг, С. Архіпов, М. Рогозін	як цілеспрямована, планомірна, самостійна робота особистості над підвищенням своєї професійної майстерності
2	Г. Бичкова	форма поглиблення знань
3	Л. Г. Борисова	форма присвоєння досвіду
4	А. Владиславлев	форма здійснення пізнавальної діяльності
5	А. Громцева	цілезумовлена самою особистістю систематична пізнавальна діяльність з метою розвитку освіченості
6	С. Гончаренко	освіта, яка набувається в процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі
7	І. Гончаров	пізнавальна діяльність яка виходить за межі обов'язкових завдань
8	А. Загорський	ланка що пов'язує та інтегрує навчання, працю та суспільну діяльність в єдине ціле
9	Г. Зборовський	вид вільної діяльності особистості, що характеризується її вільним вибором і направленістю на задоволення потреб у соціалізації, самореалізації, підвищенні культурного, освітнього, професійного та наукових рівнів
10	М. Касьяненко	цілеспрямований процес самостійного оволодіння цілісною системою знань і умінь, поглядів і переконань, прогресивним досвідом у певній сфері діяльності під впливом особистих та суспільних інтересів
11	А. Клочко	система розумового та світоглядного самовиховання, оновлення, розширення та поглиблення набутих знань, удосконалення практичних навичок та вмінь
12	К. Коджаспірова	система розумового та світоглядного самовиховання
13	В. Козаков	система оновлення, розширення та поглиблення отриманих знань, удосконалення практичних умінь та навичок
14	Н. Косенко	процес який характеризує високий ступінь саморегуляції
15	О. Кочетов	удосконалення своєї особистості за допомогою самостійної та науково-дослідницької діяльності
16	Е. Лебедева	форма отримання знань; шлях продовження освіти
17	В. Лозовий	важливе доповнення навчального процесу, що ефективно впливає на формування професійних і загальнолюдських якостей студента.
18	П. Пшебильський	вид пізнавальної діяльності
19	Б. Райський	процес оволодіння знаннями з ініціативи самої особистості
20	Л. І. Рувінський	засіб саморозвитку, творчої першооснови особистості та коригування своєї розумової діяльності, її операції

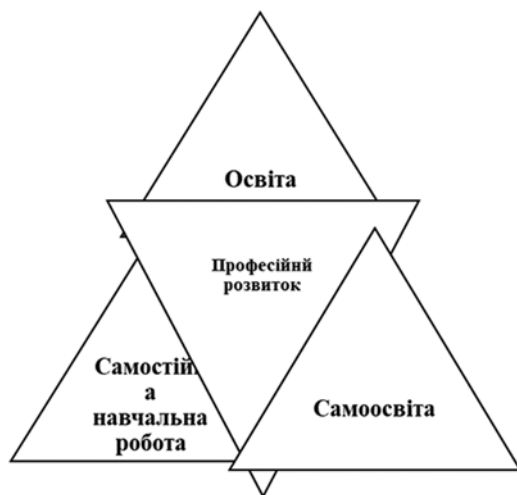

Рисунок 1.2 – «Елементи професійного розвитку»

рисом самоосвіти, зокрема майбутнього фахівця-економіста є те, що результатом його роботи виступає економічний ефект, як наслідок особистісного самовдосконалення й професійного зростання.

На основі узагальнення наявної понятійної різноманітності, пропонуємо визначення *категорії самоосвіти, як умови розвитку професійної культури майбутнього фахівця*, – специфічний вид діяльності, в процесі якої під час самостійного визначення цілей, особистість задовольняє власні пізнавальні потреби та вдосконалює власні здібності, шляхом розширення загальних та фахових знань, з метою професійного становлення та максимальної самореалізації в суспільстві.

Процес формування самоосвітніх вмінь, як зазначають науковці, передбачає три етапи:

виникнення потреби у самоосвіті, визначення власної траєкторії самоосвітньої діяльності та реалізація самостійно отриманих знань, вмінь й навичок у професійній діяльності. Необхідною умовою ефективного впровадження даного процесу є застосування комплексного підходу у процесі організації навчальної діяльності студентів в закладі вищої освіти [4].

Взявши за основу моделювання професійних умінь майбутнього спеціаліста Г. Ковальчука [4], нами було розроблено наступні етапи їх реалізації з метою формування професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей:

I етап – розвиток початкового недиференційованого інтересу майбутніх економістів до професійної діяльності, як пріоритету для формування професійної мотивації через застосування бесід, дискусій, аналізу конкретних виробничих ситуацій.

II етап – формування позитивних професійних ціннісних орієнтацій, які дають змогу побудувати у свідомості майбутнього фахівця економічної галузі ідеальну перспективну модель фахової діяльності, яка служить еталоном у професійному саморозвитку із виділенням ієрархії мотивів професійної діяльності.

III етап – активне формування професійних умінь, необхідних для практичної діяльності. Воно здійснюється під час розроблення та реалізації навчальних проектів у змодельованих та реальних умовах конкретних ситуацій і вимагає від студентів самостійності, ініціативності, творчого підходу, наполегливості тощо.

3. Лук'янова [2] включає до класифікації Н. Бухлової [1] ряд професійних вмінь, які, на її думку, входять до структури самоосвіти фахівців, а саме: постановку мети та усвідомлення змісту й засад поставлених задач; швидку орієнтацію в інформаційному просторі; самостійне критичне й творче мислення; розуміння шляхів вирішення проблем; володіння комунікативними навичками; вміння генерувати нові ідеї.

Самоосвітня діяльність, на думку П. Суханова [7], є одним з шляхів формування конкурентоздатного й компетентного фахівця, а також засобом підвищення кваліфікації спеціаліста, а також рівня професійної компетентності за допомогою постійного поповнення знань.

Для вирішення цієї задачі в умовах закладу вищої освіти необхідно створити педагогічні умови для засвоєння студентами методів самоосвіт-

ньої діяльності, особистісного самовизначення та саморозвитку.

Процес професійного розвитку та саморозвитку майбутнього економіста в період його професійної підготовки має свої особливості, та здійснюється за умов забезпечення суб'єктного компоненту особистості майбутнього фахівця-учасника освітнього процесу.

Серед системи педагогічних умов професійного саморозвитку у процесі підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей можна виділити такі:

- орієнтація процесу навчання на формування спрямованості майбутнього спеціаліста на самоактуалізацію та самодетермінацію в майбутній професійній діяльності;
- збагачення змісту навчання системою понять і концепцій, що орієнтують майбутніх фахівців на рефлексію, самопроекування, самонавчання, самоорганізацію, саморозвиток у сфері професійно значимих якостей особистості (компетентностей).

Сателітом самостійної пізнавальної й професійної діяльності студентів-економістів є своєчасний контроль за ходом виконання поставлених задач з метою коригування процесу їх реалізації. Тому, контроль є останнім етапом у процесі самовдосконалення фахівців економічних спеціальностей, що функціонує як систематичне отримання зворотної інформації щодо процесу самоосвіти на основі порівняння ефективності досягання.

Отже, самоосвіта у системі фахової підготовки економістів є цілеспрямованою, систематичною пізнавальною діяльністю майбутніх фахівців, в умінні оволодіти культурою розумової праці, умінням вирішувати проблеми, самостійно працювати над власним вдосконаленням, що є необхідним для вирішення як професійних завдань так і удосконалення свого освітнього рівня в повсякденному житті.

Формування професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей умовами розвитку самоосвітньої компетентності студентів, ми розуміємо як ефект зовнішнього педагогічного впливу викладача на студента з метою розвитку в нього високої позитивної мотивації навчальної діяльності, яка може компенсувати дефіцит спеціальних здібностей або недостатній запас знань, умінь і навиків, виступаючи як компенсаторний чинник формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів.

Список використаних джерел

1. Бухлова Н. В. Організація самоосвітньої діяльності учнів. Х. : Основа, 2003. 64 с.
2. Лук'янова З. В. Самообразование учащихся как индивидуальная и общественная ценность // Журнал научно-педагогической информации. 2012. № 3 С. 5–16.

3. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті. Навчальний посібник. К. : КНЕУ, 1999. 128 с
4. Копил О. А. Формування самоосвітньої компетентності у студентів немовних спеціальностей з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / О. А. Копил. Чернівці, 2012. 25 с.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Издательство: Питер, 2002. 720 с.
6. Соснова М. А. Smart-технології як складова підвищення якості освіти. – Режим доступу: <http://archive.ws-conference.com/wpcontent/uploads/pw0480.pdf>.
7. Суханов П. В. К вопросу о самообразовательной деятельности студентов в системе современного высшего профессионального образования // Теория и практика общественного развития. №7. 2012. С. 88-93.

References

1. Bukhlova N. V. Orhanizatsiia samoosvitnoi diialnosti uchniv [Organization of students' self-education activities]. Kharkiv, 2003. 64 P.
2. Lukianova Z. V. Samoobrazovanye uchashchikhsia kak yndyvydualnaia y obshchestvennaia tsennost. [Self-education of students as an individual and social value] Zhurnal nauchno-pedahohycheskoi ynformatsyy. 2012. № 3. PP. 5-16.
3. Kovalchuk H. O. Aktyvizatsiia navchannia v ekonomichnii osviti. Navchalnyi posibnyk [Activation of education in economic education. Tutorial]. Kyivskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet. Kyiv, 1999. 128 P.
4. Kopyl O. A. Formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti u studentiv nemovnykh spetsialnostei z vykorystanniam informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Formation of self-education competence among students of non-language specialties using information and communication technologies] [Tekst]: Cand. of Ped Diss. Chernihiv, 2012, 25 p.
5. Rubynshtein S. L. Osnovu obshchei psykholohyy [Basics of General Psychology]. Pyter, 2002, 720 p.
6. Sosnova M. A. Smart-tekhnohohii yak skladova pidvyshchennia yakosti osvity [Smart-technology as a component of improving the quality of education] [Elektronnyy resurs]. –Rezhym dostupu: <http://archive.ws-conference.com/wpcontent/uploads/pw0480.pdf>.
7. Sukhanov P. V. K voprosu o samoobrazovatelnoi deiatelnosti studentov v sisteme sovremennoho vussheho professyonalnoho obrazovaniya. [On the issue of self-education activities of students in the system of modern higher professional education]. Teoriya y praktyka obshchestvennoho razvytiya. №7, 2012, PP. 88-93.

Наталія Кушнір. Самообразование как педагогическое условие формирования профессиональной культуры будущих специалистов экономических специальностей

В статье определена сущность понятия «самообразование» в педагогическом аспекте и обосновано его содержание в контексте реализации условий формирования профессиональной культуры будущих специалистов экономических специальностей. Исследована роль самообразования в процессе подготовки специалистов в условиях научно-технического прогресса. Указано направления активизации самообразования с целью мотивации саморазвития студентов.

Ключевые слова: самообразование, smart-общество, smart-образование, smart-профессионал, подготовка специалистов, познавательная самостоятельность, саморазвитие.

Nataliia Kushnir. Self-education as a pedagogical condition of the formation of professional culture of future specialists of economic specialties

The article defines the essence of the concept "self-education" in the pedagogical aspect and substantiates its content in the context of the implementation of the conditions for the formation of professional culture of future specialists in economic specialties. The role of self-education in the process of training specialists in the conditions of Scientific and technological progress is investigated. Directions of activization of self-education with the purpose of motivation of self-development of students are specified.

Self-education in the system of professional training of economists is purposeful, systematic cognitive activity of future specialists, in the ability to master the culture of mental labor, the ability to solve problems, work independently on their own improvement, which is necessary for solving both professional tasks and improving their educational level in everyday life.

Key words: self-education, smart-society, smart-education, smart-professional, training of specialists, cognitive independence, self-development.